«ВІСНИК» НМЦ ПТО ЧО
випуск№3,лютий 2020 р.

МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА ВІДКРИТОГО УРОКУ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація: *Представлена методична розробка уроку на якому за допомогою нетрадиційних форм роботи (інтерактивних методів навчання та технологій) узагальнюється увесь пройдений матеріал з вивчення повісті І.Нечуй-Левицького «Кайдашева сім'я ».*

Ключові слова*: І.С.Нечуй-Левицький, соціально-побутова сатирично-гумористична повість-хроніка, реалізм, ідейно-тематичний зміст, образна система твору, засоби комічного, вічна проблема батьків і дітей.*

Тема: Іван Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я». Типовість характерів. Індивідуалізм егоїстичних натур, що став причиною духовної роз'єднаності членів сім'ї. Гумор і сатира у творі.

Мета: повторити біографію І.Нечуя-Левицького, зміст повісті «Кайдашева сім'я»; охарактеризувати героїв твору, простежити їхні дії, вчинки, визначити життєві цінності кожного члена сім'ї; розкрити значення слів гумор та сатира; висвітлити вічну проблему взаємовідносин батьків та дітей, непередбаченість їхніх дій; виховувати почуття відповідальності людини за власну долю та долю людства.

Тип уроку: Урок повторення і закріплення здобутих знань.

Обладнання: Мультимедійне обладнання, підручники, словник літературознавчих термінів, тестовий роздатковий матеріал, записи класичної музики.

Хід уроку

І. Організаційний момент

Зичимо здоров'я, гараздів весь час…
Сьогодні у нас незвичайний урок

Сьогодні ми зробимо ще один крок
В країну відому, в країну чудову
Яка нас чекає й захоплює знову.
Доброго дня, ми вітаємо вас.

ІІ. Мотивація навчальної діяльності.

Вступне слово вчителя.

Письменник Іван-Нечуй Левицький жив і працював в ХІХст. в другій половині. Пригадаємо, що ж це за період був у мистецькому житті, що вплинуло на їх літературну діяльність, чи пов'язано це з історією України?

Учень: Український народ в ХІХст. перебував у колоніальній залежності від двох імперій найреакційніших – Російської та Австро-Угорської. Українці зазнавали невимовних фізичних і моральних страждань.

Колоніальний гніт гальмував духовний розвиток нації, стримував культурно-мистецької процеси.

Кардинальні зрушення у громадській думці почали відбуватися після скасування кріпацтва та проведення в Росії земської, судової, освітньої та інших реформ. Інтелігенція була прогресивною силою, що рухалася вперед до кращого життя, проте селяни залишилися байдужими. Боролися за українську духовність письменники. Емський указ царя 1876 року та урядова інструкція 1881року забороняють видання українських книжок, навіть вивезення їх з-за кордону.

Багатьох українських письменників було заарештовано і вислано на Північ. У таких умовах жив і працював Нечуй-Левицький. Вищі верстви населення не зберегли українську мову, вона була не престижною для панів і т.п. Єдиний, хто був носієм української мови залишився народ. Тому, щоб зберегти мову, донести до нащадків цей неоціненний скарб письменники опрацьовували в своїх творах селянську тему.

Вчитель: Іван Франко назвав Нечуя-Левицького «колосальним усеобіймаючим оком України». Сам Нечуй-Левицький говорив, що українське життя – то непочатий рудник, що лежить далеко під землею, хоч за нього бралися такі таланти як Шевченко, проте то безконечний матеріал, що жде

робітників на літературному полі. Таке завдання письменник ставив перед літераторами і сам прагнув виконати творчу програму. Він наголошував, що український письменник повинен дотримуватися трьох принципів:

- реальна література повинна бути дзеркалом правдивого життя(реальність)
- змальовувати життя тільки «по-українськи», із знанням національної психології(національність)
- писати живою народною мовою(народність)

Протягом усього творчого життя Нечуй-Левицький не відступав від цих принципів.

Його творчість різножанрова і тематично багата, бо зображено життя різних верств суспільства:

- селян за часів кріпацтва і пореформеної доби
- найманих робітників
- поміщиків, фабрикантів, чиновників
- представників духовенства

Чи можна назвати твір «Кайдашева сім'я» енциклопедією життя українського народу.

Учень: Так, дійсно повість популярна, вона була перекладена багатьма мовами. Нечуй-Левицький змальовує національний колорит українців: побуту, звичаїв, обрядів, вірувань. Таким способом він освоював «непочатий рудник»

ІІІ. Актуалізація опорних знань.

Робота з тестами (по творчості І.Нечуя-Левицького)

Взаємоперевірка тестів за допомогою висвітлення на екрані відповідей.

Найвідомішою і найулюбленішою серед читачів є повість «Кайдашева сім'я», яку багато раз перевидавали і перекладали іншими мовами.

Вчитель: Який жанр твору «Кайдашева сім'я»?

Учень: За жанром «Кайдашева сім'я» - це соціально-побутова сатирично-гумористична повість-хроніка.

Побутовим і соціальним є конфлікт, навколо якого проходить весь сюжет. Перед читачами проходять епізоди постійних сварок у сім'ї та короткочасних

примирень, які знову і знову перериваються загостренням суперечностей, викликаних відстоюванням своїх «прав» на власність.

Вчитель: А яка ж тема повісті «Кайдашева сім'я»?

Учень: Тема «Кайдашевої сім'ї» - це змалювання побуту й психології українських селян у перші десятиліття після скасування кріпацтва. Злиденне життя хліборобів, руйнування патріархального устрою села, темнота і забитість селян. Про самознищення надзвичайно важливого, що є в людському житті – домашнього затишку, порозуміння між ближніми, почуття гідності, ладу як основи родини. Гору в Кайдашевій сім'ї бере якась диявольська сила руйнування, котра несподівано озивається в цих нелихих, роботящих людях.

Реалістичності твору додає те, що прототипами була сім'я Мазурів із села Семи гори, де були постійні бійки, сварки, колотнечі. Та ще й до того у Мазурів були сватами Довбуші.

Коментоване читання вступу до твору.

Про що йде мова на початку твору, в експозиції?

(На екран проектується картина В.Орловського «Хати в літній день»)

Розповідь учня: Твір значно глибший, ніж просто весела розповідь про суцільну колотнечу, про хатні війни Кайдашів.

У вступі І.С.Нечуй-Левицький не обмежується милуванням краєвидами навколо невеличкого села Семигори, де відбуватимуться всі події. Він згадує, що ті місця овіяні славою героїчних битв Богдана Хмельницького, пише, що над безкраїми полями, вкритими житами, пшеницями, білими гречками, «високо чорніють козацькі гостроверхі і круті могили. Усе це свідчить про прагнення українців скинути зі своєї шиї ярмо пригноблення, жити вільно і щасливо. Проте всі ті поривання залишилися в минулому, а сучасність, яка оточувала митця, несла Україні все нові приниження: просторікування царських міністрів, що української мови не було, немає і бути не може, заборони освіти рідною мовою, українських книжок. Тому і пише у вступі до «Кайдашевої сім'ї» І.С.Нечуй-Левицький, що «ввесь край ніби якесь здорове кладовище, де

похований цілий народ, де під безлічними могилами похована українська воля «Але про який же народ написана повість, якщо він «похований?»»

Письменник різко протиставляє байдужість своїх сучасників внутрішньому стану того покоління, яке перемогло у визвольній війні разом з Богданом Хмельницьким. Саме про велику національну буду хоче сказати митець – про духовну смерть значної частини українців II половини XX століття, його хвилює, що давня слава предків багатьма забута. У цій задушливій суспільній атмосфері і виникають такі стосунки між людьми, як у сім'ї Кайдаша. Уся пристрасть, невичерпна енергія українця скеровуються тут не на щось прекрасне, високе, а на дріб'язкові з'ясування стосунків, на кумедні і галасливі сварки чи за мотовило, чи за куртку, чи за грушу, чи ще за щось.

Нечуй-Левицький неперевершений майстер слова, художник, пейзажист. Це ми бачимо в його творах, зокрема в повісті «Кайдашева сім'я»

Учні читають напам'ять уривки з повісті «Кайдашева сім'я» (звучить музика Е.Гріга «Ранок» з сюїти «Пер Гюнт»)

Вчитель: Пригадаємо зміст твору (Відповіді учнів) Що характерно для повісті?

Учень: Для жанру повісті характерно зображення долі декількох персонажів за невеликий проміжок часу і однолінійний сюжет. Тобто в творі Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» описується життя і побут однієї сім'ї, звичаї обряди (залицяння, сватання, весілля), дрібні сварки між жінками за виконання домашньої роботи: замішувати в діжі тісто, прясти….

Вчитель: Герої повісті живуть не бідно, в них не трапилося ніякого нещастя, вони всі здорові. Чому ж родина не живе мирно? Чому виникають сварки, потім і бійки, чому місяцями не миряться? Причин цьому дуже багато: це і скасування кріпацтва у 1861 році, бо психологія селянина була спрямована на те, що про все думав пан або управитель; і непідготовленість людей до громадського життя, яке було їм байдужим; і стереотипне ставлення свекрухи до невістки як до «свіжої робочої сили»; і боротьба за власність, особливо за землю, бо вже не могли різні покоління вжитися під однією стріхою. Протягом

твору неодноразово виникають конфлікти в сім'ї Кайдашів. Пригадаємо навколо чого були конфлікти (Розповіді учнів)

- В повісті нема сцен, у яких би лунав сміх.
- «Кайдашева сім'я населена дуже серйозними людьми.
- Їм не до сміху, всі вони – учасники родинно-побутової війни, якій не видно кінця.
- В українській селянській сім'ї слово батька закон.
- А хто ж такий батько в «Кайдашевій сім'ї»?

Учень: Старий Кайдаш не навчив своїх синів ні пошани, ні працелюбності, ні щедрості, бо родину він проміняв на шинок. У його мові грубі слова. З якого горя він п'є щодня? Син називає іродовою душою. Жінці він набрид, бо п'яниця.

- Охарактеризуйте Марусю Кайдашиху? (Від панів набралась облесливості та зверхності і грубості)
- А тепер розглянемо молодше покоління: Карпа, Мотрю, Мелашку і Лавріна.
- У повісті також є типовий образ «народного радіо», це образ баби Палажки.
- Чи актуальний цей твір в даний час?
- Який висновок ми маємо зробити для себе?

Вчитель: Отже, «Кайдашева сім'я» - соціально-побутова повість-хроніка, яка весело читається, проте це є сумна повість про долю українського села другої половини XIXст. , це гірка правда про згубність егоїзму й люті, про гірші сторони нашого національного характеру. Написана для того, щоб ми були кращими, гідними людьми.

Робота з словниками Визначення термінів проектується на екран.

Пояснення вчителя

Гумор (від англ. humor – настрій, схильність) - м'яка форма комічного; сміх, який не ставить за мету викриття явища; добродушне підсміювання.

Сатира (від лат. satira – суміш) – вид комічного, який найбільш нещадно висміює людську недосконалість, виражає різко негативне відношення автора до зображуваного, має умовою висміювання виведеного характеру або явища.

Учні записують терміни в словники.

Перегляд інсценізацій

Проілюструємо поняття сатири і гумору при допомозі інсценізацій.

Пропонується переглянути інсценізації-уривки з повісті «Кайдашева сім'я» і визначити, яка з них відноситься до гумору, яка до сатири.

Інсценізація розмови Лавріна і Карпа. (гумор)

Інсценізація лайки Марусі Кайдашихи з Мотрею.(сатира)

Учні аналізують та аргументують побачене в інсценізаціях.

Вчитель: Назва повісті – не лише ймення сім'ї , сім'я Кайдашів – це символ усієї тодішньої України. зневаженої, збезчещеної.

Тільки мир і злагода, взаємодопомога, подолання особистого егоїзму принесуть щастя і впевненість у майбутньому.

Давайте за допомогою тестів перевіримо та закріпимо здобуті вами знання.

Робота з тестами (знання тексту повісті «Кайдашева сім'я»)

IV. Перевірка домашнього завдання, яке полягло в написанні творчих робіт на одну з тем:

«Осуд бездуховності та егоїзму в повісті І.С.Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» та «Одвічна проблема стосунків між свекрухою та невісткою».

Зачитування окремих творів.

Розв'язування кросворду, який висвітлений на екрані.

V. Підсумок уроку. Виставлення оцінок.

VI. Домашнє завдання: Переглянути фільм «Кайдашева сім'я» і підготувати невелике повідомлення про екранізацію повісті та написати есе «Згода будує, а незгода руйнує».

Додатки

Тести

1.Літературний герой Тім Талер свій сміх продав. Омелько Кайдаш свій сміх...

А) прогуляв

Б) пропив

В) подарував

2.Хто у родині Омелька Кайдаша на любив насмішок над собою?

А) Карпо

Б) Мотря

В) діти

3.Що так сильно «в'їлося у печінки» Омелькові Кайдашу?

А) колотнеча у сім'ї

Б) горілка, сало

В) каторжний горб

4.Хто у родині полюбляв горілочку?

А) Палажка

Б) Омелько

В) Кайдашиха

5.Куди «тікали» гроші, зароблені Кайдашем?

А) на ярмарок

Б) до шинку

В) до кума

6. Хто дражнив Омелька. «неначе цяцька малу дитину», в гостях у Довбиша'?

А) Кайдашиха

Б) Довбиш

В) червоний перець у горілці

7.Скільки, на Вашу думку, трагічних епізодів у «Кайдашевій сім'ї»

А) гри: хворобливі марення господаря, втеча Мелашкп. бійка Карпа з матір'ю

Б) два: вибите око Марусі, смерть Омелька

В) один: смерть Омелька Кайдаша

8.Які елементи народної сміхової культури створюють комічний фасад повісті?

А) дума, балада, легенда, казка, міф. пісня

Б) жартівлива пісня, прислів'я, приказки, фразеологізми, жарт

В) прислів'я, жартівлива пісня, анекдот

Б)сарказм

В) гумор

9.Характеристика на словах як на цимбалах грає, а де ступить там під нею лід мерзне; а як гляне, то од її очей молоко кисне стосується образу.

А) Мелашки

Б) Палажки
В) Марусі
Г) Мотрі

10.Літературний твір Нечуя-Левицького написаний у жанрі:

А) Соціальна комедія
Б) Історичний роман
В) Соціально-побутова повість
Г) Роман-хроніка

Тести
Іван Нечуй-Левицький

1. Вкажіть, у якому вищому навчальному закладі навчався І. Нечуй-Левицький:

а) Київський університет;
б) Київська духовна академія;
в) Харківський університет;
г) Полтавський університет.

2. Вкажіть, хто з відомих українських письменників назвав І. Нечуя-Левицького «всеобіймаючим оком України», «артистом зору»:

а) Т. Шевченко;
б) І. Франко;
в) Леся Українка;
г) О. Маковей.

3. Вкажіть, що є предметом зображення в повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»:

а) трагічні події в українському селі, пов'язані з підготовкою до реформи 1861 р.;
б) традиційний патріархальний устрій українського села;
в) сім'я як середовище безперервних конфліктів, зумовлених надто великою кількістю людей;
г) розшарування селянства, розпад патріархальних норм родинного життя під тиском пореформених обставин, темрява і неуцтво, індивідуалізм.

4. Визначте специфічність гумору в повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»:

а) гумор з елементами іронії, наближеної до сатири;
б) викривальний сміх;
в) сміх крізь сльози співчуття;
г) гумор заради розваги.

5. Вкажіть, який жанр української прози започаткував І. Нечуй-Левицький:

а) соціально-побутову повість;
б) соціально-психологічний роман;
в) ліро-епічний роман;

г) психологічну новелу.

6. Новаторство образу Миколи Джері, героя з однойменної повісті І. Нечуя-Левицького, виявляється:

а) у створенні багатогранного, динамічного образу селянина-бунтаря;

б) у яскравому розкритті жіночих художніх образів;

в) в оригінальній оповідній манері;

г) у всебічному показі життя українського пореформеного села.

7. Вкажіть, що заперечує автор у повісті «Кайдашева сім'я», створюючи комічні ситуації і сцени:

а) необхідність відокремлення господарства старшого брата Карпа від молодшого Лавріна зі своїм господарством;

б) крутий характер Марусі Кайдашихи;

в) постійне вживання спиртного старим Кайдашем;

г) зумовлене пореформеною психологією селянина безглузде марнування життя і здоров'я на суперечки, які порушують цілісність і міцність родини.

8. **З'ясуйте, які події у сюжеті** повісті «Кайдашева сім'я» є головним композиційним елементом:

а) три найбільші сварки-бійки, кожна з яких має свою зав'язку та розв'язку;

б) одруження Карпа та прихід до Кайдашевої хати Мотрі;

в) кульмінаційна сварка через грушу на городі у Кайдашів як розв'язка твору;

г) зображення Марусі Кайдашихи.

9. Основні особливості наслідування життя у формах самого життя. Типізація дійсності утверджується як універсальний спосіб художнього узагальнення. Основоположною стає проблема взаємин людини і середовища, впливу соціально-історичних обставин на формування духовного світу (характеру) особистості характерні для художнього методу:

а) бароко;

б) романтизму;

в) реалізму;

г) декадансу.

10. І. Нечуй-Левицький у творі «Кайдашева сім'я» використав художній засіб, який є різновидом комічного і проявляється у відображенні смішного в життєвих явищах і людських характерах; осміюванню підлягають часткові недоліки загалом позитивних явищ, окремі смішні риси в характері людини і має назву:

а) іронія;

б) гумор;

в) сатира;

г) усмішка.

Тести

1.Хто єдиний весело сміявся у «мертвій хаті» Кайдашів?

А) Омелько
Б) Лаврін
В)вогонь у печі
Омелька Кайдаша не любив

2.Кого найбільше любила Кайдашиха?

А) себе
Б) Омелька
В) дітей

3.Визначте ім'я – відповідник комічним призвиськом ----«сатана», «бендерська чума», «кобила здорова»:

А) Мотря Довбиш
Б) Маруся Кайдашиха
В) Мелашка Балаш

4.Чому у Карпа до Мотрі шик сонячний промінь кохання'."

А) покохав іншу
Б) набридла лайка дружини
В) вже дуже Мотря наперчила

5. У кого з літературних героїв були «веселі, сірі очі»:

А) Параски. Лавріна
Б) Лавріна
В) Кайдашихи. Балашихи

6. З якою метою Мотря дивилася у піч. «де тлів жар у попелі»'?

А) хотіла відсунути горщик із кашею
Б) хотіла розвеселити свої очі веселим вогнем
В) хотіла усамітнитись

7. За що і яким чином автор покарав Марусю Кайдашиху?

А) за неповагу до чоловіка залишив вдовою
Б) за егоїзм позбавив поваги дітей та онуків
В)за цинізм,лицемірство вибив деркачем око

8.Чий портрет, кого з героїв твору «Кайдашева сім'я»?

Молоде довгасте лице було рум'яне. Веселі сині, як небо очі світили привітно яскраво. Тонкі брови русяві дрібні кучері на голові тонкий ніс рум'яні губи – все подихало молодою парубочою красою. Він був схожий з виду на матір.

А) Омелько
Б)Чіпка
В)Лаврін
Г)Карпо

9.Літературний твір Нечуя-Левицького написаний у жанрі:

А) Соціальна комедія
Б) Історичний роман

В) Соціально-побутова повість

Г) Роман-хроніка

10.Характеристика на словах як на цимбалах грає, а де ступить там під нею лід мерзне; а як гляне, то од її очей молоко кисне стосується образу.

А) Мелашки

Б) Палажки

В) Марусі

Г) Мотрі

1						
2						
3						
4						
5						
6						

1) Чим міряли грунт, коли ділили?
2) Кого покарала свята п’ятниця?
3) Як потрібно було мазати піч, комін, щоб не було видно що?
4) Хто крав груші?
5) Що не встигла Мелашка зібрати і викинути, через що була сварка з подальшим побиттям посуду?
6) Бендерська чума – це…
7) Що розбив Мотрін син?

Список використаних джерел

1. Авраменко О.М.; Пахаренко В.І. Українська література: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. (рівень стандарту) – К.: Грамота, 2018 – 256 с.;
2. Борзенко О.І.; Лобусова О.В. Українська література: підруч. для 10 кл. заг. серед. освіти. (рівень стандарту) – Х.: Ранок, 2018 – 240 с.;
3. Борзенко О.І. Українська література: хрестоматія-довідник для шкіл з укр.мовою навч. (профільний рівень) / О.І.Борзенко. – Х.: Ранок, 2011 – 960 с. – (Джерела)
4. Нечуй_левицький І.С.; Твори в двох томах, том І – К.: Дніпро, 1977 – 518 с.